

Elektronikus Információ Szolgáltatás (EISZ) nemzeti program

A tudományos publikáció elérési lehetőségei

TÉGLÁSI ÁGNES

Az Elektronikus Információ Szolgáltatás (EISZ) nemzeti program hivatalosan, jogszabályi háttérrel 2001-ben indult. Ennek a tág értelemben vett könyvtárfejlesztési programnak a célja a felsőoktatás és a non-profit kutatás nemzetközi szakirodalmi ellátásának biztosítása. Az előkészületek, a program „alapozása”, már a múlt században, a 90-es évek végén elkezdődött, de a tényleges bevezetés átnyúlt az új évezredre.

A külföldi szakirodalom beszerzése, a folyóirat-előfizetés komoly nehézségekbe ütközött mindig is, hol ideológiai korlátok, hol pénzhiány nehezítette az elérést, ami különösen a tudományos folyóiratok esetében komoly gátat jelentett a kutatás-fejlesztés számára.

Természetesen a felsőoktatási intézmények és a kutatóintézetek könyvtárai lehetőségeikhez mérten próbálták folyamatosan kielégíteni a felmerülő szakirodalmi igényeket, még ha ez számos duplum beszerzését is eredményezte országos szinten. Bár tudjuk, hogy elméletben a szakterületi és területi együttműködési formák egyfajta racionális állománygyarapítást céloztak meg, ezek az esetek többségében szép elvek és hevenyészetten betartott jogszabályok maradtak csupán.

Az elektronikus tartalmak megjelenésével a korábbi gyakorlat tovább élt, a nagyobb könyvtárak, ha anyagi lehetőségeik engedték, előfizettek különböző tartalmakra, csakúgy, mint a nyomtatott folyóiratokra, hiszen eleinte úgy gondolták, hogy nem történt más, mint az eddig papír alapon nyomtatott folyóiratok ezentúl elektronikus hordozón is elérhetőek. Ezzel párhuzamosan számos kényelmi szempontot hordoznak magukban, például egyszerre többen is hozzáférnek, nem rongyolódik a nyomtatott, archiválásra szánt példány, nem viszi el kedvenc olvasónk úgy, hogy közben a hallgatók nem férnek hozzá, arról nem is beszélve, hogy milyen könnyen visszakereshető a kívánt tartalom, szerző, stb.

A 90-es évek közepére lendületet vett a szakirodalom beszerzése, sok szakkönyvtár vásárolt elektronikus tartalmat, a társadalmi politikai nyitás után elkezdtünk „dúskálni” a külföldi szakirodalomban, sok esetben pályázati források felhasználásával, a kínálgó kedvezmények kiaknázásával. Így nem volt ritka, hogy nagy kiadói csomagokat, egy-egy adatbázist több könyvtár is megvásárolt, előfizetett, s noha intézményi szinten indokolt és jól hasznosuló ráfordítás volt ez, országos szinten mégis pazarláshoz vezetett. Azt akkor még nem is gondoltuk, hogy milyen komoly árfelhajtó szerepe lesz ennek a későbbiek során.

Ebben a környezetben vetődött föl a 90-es évek végén, hogy a korábban sokat hangoztatott területi és szakterületi együttműködés az elektronikus tartalmak (folyóiratcsomagok, adatbázisok) megjelenésével és terjedésével valósítható meg igazán, hiszen ez az a hordozó, amelynek esetében maradéktalanul érvényesül az egyszerű vásárlás, többszöri hasznosítás elve országos szinten is. Amikor az akkori Oktatási Minisztériumban ezzel a kérdéssel elkezdett foglalkozni a felsőoktatás ágazati irányítása, már lehetett hallani és olvasni külföldi példákról, amelyek arról szóltak, hogy egyes országok könyvtárai konzorciumba tömörülve nemzeti licenc

útján szerzik be a nagy adatbázisokat és biztosítják a széleskörű hozzáférést. Intézményekre vetítve ez fajlagosan olcsóbb, mintha az egyes intézmények önállóan vásárolnák meg az adatbázisokat. 1998-ban létrejött a könyvtári konzorciumok szövetsége, az International Coalition of Library Consortia (ICOLC). E szövetség tevékenységének figyelemmel kísérése segített abban, hogy megfelelő mintát találjunk a hazai EISZ program kialakításához, amely a finn példa, a FinElib lett. Ugyancsak ez adott eleinte támpontot, szempontsort, majd később mintát a kiadói tárgyalásokhoz és a különböző szerződések megkötéséhez.

Számos modell áll rendelkezésre ahhoz, hogy hogyan szervezódjék egy nemzeti program. Létezik alulról építkező konzorciumi kezdeményezés, s van főlülről irányított, központosított modell. Mindkét esetben van példa az önálló működésre: az alulról szerveződők tényleges konzorciumként létrehoznak egy irányító szervezetet, esetleg megbízzák a konzorcium egy tagját az irányítással, a tagok pedig delegáltjaik útján részt vállalnak a döntések meghozatalában. A főlülről szervezett modell is működhet úgy, hogy egy szervezet megbízást kap a koordinálásra, a program végrehajtására. Az EISZ egy ilyen főlülről irányított rendszerként indult, amelynek végrehajtó, koordináló szerve az EISZ Iroda, hol közvetlen (minisztériumi), hol közvetett (minisztérium háttérintézménye) centralizált irányítással. Ebben a rendszerben a kvázi konzorciumi tagok vélemény-nyilvánítási joggal bírnak. Nemzetközi példákból tudjuk, hogy számos konzorcium nem önállóan működik, hanem külső céget bíz meg a működtetéssel, irányítással. A cseh Suweco cég a legközelebbi példa erre, bár ők önállóan működéssel kezdték, s időközben váltak ki a könyvtárakból s alapítottak céget.

Az EISZ jövőjét illetően fölvetődik, hogy célszerű alulról szerveződő intézményi bevonással, jogi értelemben is valódi konzorciumot létrehozni és működtetni, a központi finanszírozás meghatározott mértékű biztosítása mellett.

Nemzeti licenc

Eddigi szűken értelmezve csak azokat a nagy értékű, minden tudományterületre kiterjedő adatbázisokat soroltuk a nemzeti licenc útján beszerzendő adatbázisok sorába, amelyeket a teljes hazai felsőoktatás és non-profit kutatói közösség számára biztosítottunk. 2001-ben úgy indult a program, hogy mindenkinek „mindent” nyújtunk. Néhány éves tapasztalat alapján és megfelelő felhasználói statisztikai adat birtokában világossá vált, hogy ez pazarlás. Ekkor a Web of Science és a Science Direct hozzáférést szűkítettük, az intézmények egy része úgy maradt továbbra is EISZ tag, hogy nem kapott hozzáférést ezekhez a nagy adatbázishoz, csak pl. a magyar folyóiratokhoz, a szótárakhoz stb.

Tehát a nemzeti licenc értelmezése változott, nem mindenki kap mindent, hanem amit beszerzünk, azt az érdekelt, érintett felhasználói körnek rendelkezésére bocsátjuk, azaz a tényleges használók teljes körének nyújtjuk a szolgáltatást.

Az OTKA 2008-as kivonulása a szakirodalmi ellátásból azt vonja maga után, hogy egyes szakadatbázisok is központilag, nemzeti licenc útján kerülnek be az országba és jutnak el a megfelelő helyre. Erre csírájában már volt példa, a PsychInfo adatbázis, valamint a SpringerLink adatbázis OTKA konzorciumból EISZ konzorciumba való átvételével. Ennek alapján mondhatjuk, hogy nemzeti licenc útján biztosítunk hozzáférést nagy átfogó adatbázisokhoz épp úgy, mint speciális szakadatbázisokhoz, hiszen mindegyikkel lefedjük a teljes használói kört. Ez azt

eredményezi, hogy az EISZ nemzeti licenc szerződések útján biztosítja a hozzáférést a kiválasztott adatbázisokhoz, de mindenkinek csak azt, amire szüksége van, és amihez meghatározott összeggel hozzájárul.

Tehát a fogalom tág értelmezése szerint nemzeti licenc útján beszerzett adatbázisok a teljes használói kör számára biztosítottak, de ez a „teljes” kör lehet egy szűk szakmai kör is. Felvetődik a kérdés, hogy miért kell kisebb szakmai körök számára is központilag, nemzeti licenc útján vásárolni. Nem csupán azért, mert a legtöbb európai ország ezt a gyakorlatot követi, illetve ezt a módszert alkalmazza, hanem azért is, mert számos előnye van:

- Egységes, nem aprózza el az erőket
- Egyszeri vásárlással többszöri és szélesebb körű hozzáférés biztosítható
- Viszonylag olcsóbb – intézményekre lebontva jelentős megtakarítást eredményez
- Jól felkészült, mind a piacot, mind a felhasználókat jól ismerő tárgyalódelegáció szükséges, de így országos szinten 3-4 ember elegendő
- A szerződés előkészítéshez szakmai felkészülésen túl jó kommunikációs készség szükséges angolul és magyarul, országos szinten 1-2 ember.

Az igazi nagy kihívás azonban mégis a piaci kínálat és a felhasználók oldaláról jelentkező kereslet közötti egyensúly megteremtése volt, a rendelkezésre álló erőforrások optimális hasznosításával. Változó körülmények között a mai napig ez a legizgalmasabb feladat.

Paradigmaváltás a kínálati oldalon

Ma már egyértelmű mindenki számára, hogy nem csupán a korábban papír alapon megjelent művek elektronikus hordozón való megjelenítése zajlik, hanem egy újfajta minőség született.

A tudományos szakirodalom terén az elektronikus tartalmak megjelenésével drámai változás zajlik, a nyomtatott tartalmakról az elektronikus tartalmakra való átállás abban a fázisában van, amikor a legtöbb intézmény még nyomtatott folyóiratot vásárol archiválási céllal és a hagyományos szakirodalom használatára vonatkozó szokások figyelembe vételével. Ugyanakkor igény van a gyorsan, könnyen visszakereshető elektronikus tartalmakra, s a jól kiaknázható egyszeri vásárlás és többszöri, szélesebb körű felhasználás lehetőségének biztosítására.

A tudományos kiadók monopol helyzetben vannak, ez tükröződik az évente az infláció mértékét többszörösen meghaladóan növekedő árak meghatározásában; a teljes szövegű adatbázisok esetében a nyomtatott és elektronikus tartalmak együttes finanszírozásában stb. Ezzel nem csupán profitképzésüket biztosítják, hanem az átállás költségeit is.

Paradigmaváltás a tudományos kiadás terén megmutatkozik egyrészt abban, hogy a *nyomtatott és elektronikus tartalmak* együttes elérésétől egyre inkább a csak elektronikus (e-only) elérés irányába haladunk. Az országos rendszer átállítása csak fokozatosan, kb. 4-5 év alatt mehet végbe, s így várhatóan *2012-re prognosztizálható egy olyan lényegi váltás, amely a jelen, nyomtatott folyóirat előfizetés bázisára épülő elektronikus tartalomszolgáltatás helyébe az elektronikus tartalmak (e-only) elérésének*

biztosítása mellett kiegészítésként alkalmazza a nyomtatott folyóiratok előfizetését. Ehhez nem elsősorban a használoi szokások változása szükséges, hanem pénzügyi racionalizálás, a valóban egyszeri vásárlás, többszöri hasznosítás régóta hangsúlyozott elvének érvényesítése országos szinten. Ezen túl az átálláshoz meg kell oldani az elektronikus tartalmak archiválását, amelyről jelenleg nincsenek tapasztalataink és nincs egységes álláspont sem. Erről országos szinten célszerű dönteni, a közös forrásmegosztás elve alapján. Ez egyrészt maga után vonja az NPA továbbépítését (vagy egy hasonló rendszer kiépítését), naprakésszé és teljessé tételét. Másrészt igényli az ODR ilyen irányú kiterjesztését, bővítését, ami lehetővé teszi az elektronikus dokumentumszolgáltatás kiépítését ilyen széles skálán, és növekvő forgalommal.

A paradigmaváltás nem csak a nyomtatott tartalmakról az elektronikus tartalmakra való áttérésre vonatkozik, hanem a hozzáférés módjában végbemenő változásokra is. A nyomtatott folyóiratokhoz kapcsolódó *előfizetési modellt* az elektronikus tartalmak korában egyre inkább felváltja a *nyitott/szabad hozzáférésű modell* (open access). Ez azt jelenti, hogy míg az előfizetés során a használó megrendeli és előre kifizeti az adott időintervallumban rendszeresen megjelenő folyóirat számokat, addig a nyitott/szabad hozzáférés azt jelenti, hogy a publikáció készítője (egyén és/vagy intézmény) előre fizet azért, hogy bekerüljön egy lektorálási (peer review) rendszerbe, s a publikáció a tudományos minősítés szempontjából fontos (elismert és elfogadott) csatornákon jusson el a felhasználóhoz.

Ez utóbbi váltás a kiadók között zajlik, a patinás kiadók és az új szereplők harca ez, itt a könyvtárak és a felhasználók csak azt érzékelik, hogy a kiadói és terjesztői torta újrafelosztása zajlik, a felhasználóknak pedig így is, úgy is busás összegeket kell fizetniük.

Árképzés, áremelkedés

Az elektronikus tartalom árát a kiadók, forgalmazók nem tudják meghatározni másként, csak a nyomtatott publikáció árából, értékéből kiindulva. Így a nyomtatott folyóiratok ára alapján számolt elektronikus tartalom még további, évente emelkedő költségekkel jár, s egyes monopolhelyzetben lévő kiadók esetében az árak lassan megfizethetlenné válnak. Teljes szövegű adatbázisok esetén ezen magas árak kétharmadát a felsőoktatási intézmények és az akadémiai intézmények könyvtárai fizetik folyóirat előfizetésként, a kiegészítő elektronikus tartalmak árát pedig eddig a központi költségvetés fedezte. Az intézményekre nem hárítható a teljes költség, még akkor sem, ha a nyomtatott és elektronikus tartalom helyett lassan áttérünk a „csak elektronikus” e-only tartalom beszerzésére. Mindaddig nem, amíg a felsőoktatási és kutatóintézeti könyvtárak költségvetése maradékelven működik és az állománygyarapítás ad hoc beszerzésnek van kitéve.

Nagy ellentmondás van az elektronikus tartalmak sokat hangoztatott előnye és a kiadók üzletpolitikájának gyakorlati megvalósítása között. Az elektronikus tartalmak kisebb, önállóan használható egységekre bonthatóak, akár egy bibliográfiai rekord, akár egy folyóiratcikk is képezheti a rendszer önálló elemét. Ez az adatbázisok felépítésében meg is mutatkozik, de amikor vásárlásra kerül sor, akkor ugyan létezik egy cikket megvásárolható rendszer a „pay-on-demand” rendszer, ami egyes kutatók számára előnyös és jól alkalmazható forma, de könyvtárak, közgyűjtemények számára nem járható út. Hiszen ezzel csak szétaprózott zárványokat lehet képezni drága pénzen és nem gyűjteményeket fejleszteni. Egyes folyóiratok szabad válogatása

lenne célszerű, mint a nyomtatott folyóiratok esetében, ezzel szemben jelenleg kész, a kiadók által összeállított folyóirat-csomagok vásárolhatók drága pénzen, ami az árukapcsolás tipikus példája.

Meg kell jegyezni, hogy az elektronikus tartalmak térhódítása a hazai ÁFA törvényben nem tükröződik, hiszen a nyomtatott folyóiratokra 5% ÁFA, míg az elektronikus tartalmakra 20% ÁFA fizetendő. Ez a tény nem könnyíti meg az e-only tartalomra való átállást.

Elektronikus tartalmak

Nemzetközi szinten elismert adatbázisok vásárlására célszerű koncentrálni, több kutató jelezte, hogy ezt a rendszert nem kellene szótárakkal és nyelvi tesztekkel dúsítani vagy keverni. A hazai szakirodalom is természetesen képviselteti magát az EISZ-ben, de csak annyiban, amennyiben az egyes nemzetközi adatbázisok fölveszik ezeket. Az igazi bővítésnek a szakadatbázisok irányába kellene elmennie, az OTKA ilyen irányú támogatásának megszüntetését követően, már 2008-tól.

Az adatbázis vásárlás, licenc jog vásárlás a kezdetektől *vegyes finanszírozási modell*, hiszen épít a programban résztvevő nagy intézmények külföldi folyóirat előfizetéseire, ezt egészíti ki központi forrásból. Az arány a teljes szövegű adatbázisok esetében 2/3 rész intézményi hozzájárulás és 1/3 rész központi költségvetés. Kiemelendő, hogy az adatbázisok körében a teljes szövegűek a legköltségesebbek.

Az adatbázisok típusától függő finanszírozási gyakorlat a kezdetektől az alábbiak szerint tagolódik:

Bibliográfiai adatbázisok, hivatkozási-indexek finanszírozása központi forrásból történik. Az évente esedékes licenc díj, amit a kiadó határoz meg, tükrözi az ország gazdasági és tudománypolitikai mutatóit, a nemzeti licenc díj alá eső intézmények FTE számát, az egyidejű felhasználók számát stb. Évente a licenc díj meghatározott százalékkal emelkedik, ezt ugyan inflációs rátának hívjuk, de az éves infláció mértékén túl számos más elemet is magában foglal a használat növekedéséből adódó áremelkedést épp úgy, mint a profitot.

A teljes szövegű adatbázisok (ami kizárólag folyóirat-cikk adatbázist jelent az EISZ-en belül) *vegyes finanszírozásúak*. A kedvezményezett által előfizetett, illetve adott kiadó által kiadott és/vagy forgalmazott folyóirat volumen az alapja az elektronikus hozzáférésnek, ezt az összeget 10-12 nagy előfizető intézmény (egyetemek és MTA) folyóirat előfizetés formájában finanszírozza. Ehhez járul hozzá az elektronikus tartalom díja, az éves inflációs ráta, a kereszt-hozzáférések biztosítása, ami azt jelenti, hogy egy kedvezményezett intézmény nem csak az általa előfizetett folyóiratokhoz fér hozzá, hanem a rendszerben bármely intézmény által előfizetett cím a rendszer minden tagja számára biztosított. Ezen felül további árösszetevő, pl. az Elsevier esetében az elő nem fizetett, de az adatbázisban elérhető címek meghatározott köre, a Science Direct esetében ez jelenleg az ún. freedom collection, összesen 1400 folyóirat.

A referenz műveket/faktografikus műveket központi forrásból finanszírozzuk, számuk és áruk minimális a teljes költségvetéshez viszonyítva, s a legtöbb esetben az ár egyszeri meghatározott összeg, nem évente visszatérő licenc díj.

A programban 2001. januárjától 2007. decemberéig elérhető adatbázisok

Szolgáltatás	Ismertető	Működés kezdete / leállítás
Scopus	Bibliográfiai és citációs adatbázis, mintegy 4200 kiadó 14 200 ezer folyóiratát szemlézi.	2005. november/ 2006. december tesztidőszak 2007-ben 6 nagy egyetemi illetve főiskolai könyvtárban továbbra is elérhető
PsycINFO	Az APA bibliográfiai adatbázisa a pszichológia és társtudományai köréből, több mint 2000 folyóiratot szemlél.	2006. október-től (korábban OTKA pályázattal)
SpringerLink	A Springer kiadó teljes szöveges adatbázisa, amely több mint 500 folyóirat cikkeit tartalmazza.	2006-tól (korábban OTKA pályázattal 9 tag számára)
Web of Science (1975-ig visszamenőleg)	Bibliográfiai adatbázis csomag, 21 000 folyóiratot szemlél.	2001. szeptembertől 1995-ig, 2004. februártól 1975-ig visszamenőleg
Science Direct	Az Elsevier tudományos kiadó teljes szövegű adatbázis szolgáltatása, több mint 6 millió cikk érhető el.	2001. szeptembertől
Lecture Notes is Computer Science	A Springer Kiadó teljes szövegű informatikai folyóirataihoz lehet hozzáférni.	2003. március / forráshiány miatt szünetelt 2004. júniusától – 2005. júniusáig, azóta újból működik
Sweets Navigator	Komplex elektronikus információszolgáltatási rendszer, amely bibliográfiai keresőt tartalmaz.	2001. november/ 2003. január
Magyar kiadású tudományos folyóiratok	Az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelenő teljes szövegű tudományos folyóiratok.	2002. március
Az Akadémiai Kiadó szótárai	Az Akadémiai Kiadó a klasszikus nagyszótárai felújított szóanyagot tartalmaznak angol, német és francia nyelven.	2002. március (francia – 2003. június)
Tesztre készen! (angol)	Autentikus nyelvvizsga-tesztet feldolgozó program, angol, német és francia nyelven.	2002. március
Tesztre készen! (német)		2002. március
Tesztre készen! (francia)		2003. június
Új magyar irodalmi lexikon; Idegen Szavak Szótára	Az Akadémiai Kiadó Új magyar irodalmi lexikonja és Környezetvédelmi lexikonja, valamint az Idegen szavak szótára.	2003. június
Környezetvédelmi lexikon		2003. október
Scriptum szakszótárak	A Scriptum Informatikai Rt., műszaki, gazdasági, jogi, banki, építészeti, kereskedelmi, informatikai szótárai - orosz, spanyol, német, angol, francia nyelven.	2003. március

Szolgáltatás	Ismertető	Működés kezdete / leállítás
MTI adatbázisa	2,1 millió cikket, adatot tartalmazó adatbázisa a Belpolitikai, Külpolitikai, Gazdasági, Sport, az MTI-Press, a Sajtóadatbank szerkesztőségek, az OTS és az Országos Sajtószolgálat kiadott anyagából áll össze.	2003. szeptember
BMC zenei adatbázisa	Magyar kortárs zeneszerzők műveivel kapcsolatban fellelhető információk rendszerezett gyűjteménye, a zeneművek hallgathatóak.	2004. február/ forráshiány miatt 2005. május
COMPLEX Web-Jogtár	A hatályos magyar jogszabályok kereshető gyűjteménye	2002. január/ forráshiány miatt 2002. június
Aracantum adattárjai	Verstár; Magyar Életrajzi Lexikon; Pallas Nagy Lexikona; Nagy képes világtörténet; Magyar nép művészete; Magyar Középkori Adattár; Szótárlat; Magyarország történelmi földrajza.	2002. április / forráshiány miatt szünetel 2004. júniusától (a levétel másik oka, hogy a szolgáltató az adatbázisokat az Interneten szabadon hozzáférhetővé tette a levétel időpontjában)
CERL	Európai régi könyves on-line adatbázis, amely az 1455-1830 közötti kézi nyomású könyvekről (<i>Hand Press Book</i>) eddig összegyűjtött ismereteinket teszi hozzáférhetővé	2001. a magyar konzorcium tagjai: OSZK, MTA Könyvtára, ELTE, Debreceni Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem. Az évi tagdíjat az Egyetemi Könyvtárak számára az illetékes minisztérium (OKM) biztosítja, az adatbázis csak a nevezett konzorciumok gépein működik.

Forrás: EISZ beszámoló, Szigethy Katalin

A felhasználói oldal

A program indulásakor a célok megfogalmazásában úgy szerepelt, hogy a hazai felsőoktatás és non-profit kutatás számára biztosítja az EISZ a szakirodalomhoz való hozzáférést.

Ez magában foglalta az állami és egyházi felsőoktatási intézmények oktatóit, kutatóit, hallgatóit és minden olyan munkatársat, aki jogosult a hálózatba kötött gépek használatára, a felsőoktatási intézmény egész területén. A központi könyvtárakban a használat kiterjedt még a külső használókra is, azaz olyan könyvtárhasználóra is, aki nem egyetemi vagy főiskolai polgár. A legtöbb szerződés ún. „walk-in-user” definícióval határozza meg az ebbe a kategóriába tartozókat.

A non-profit kutatóintézetek közül az akadémiai intézetek mellett öt minisztérium háttérintézménye tartozott még, amelyek sok esetben 3-4 fős kutatócsoportok, de IP-címeik és elérhetőségi adataik alapján önálló intézményként kerültek a kedvezményezettek körébe.

A határon túli felsőoktatási intézmények közül is bekerült a felhasználók sorába néhány intézmény, elsősorban azok, amelyek az NIIF gerinchálózathoz tartoztak, hiszen így értelemszerűen jutott el hozzájuk nem csak a hardver, hanem a tartalom is.

Így hozzávetőlegesen 70 intézménnyel számoltunk. Az idők során bővült az intézményi kör az alapítványi és magán felsőoktatási intézmények egy részével, hiszen államilag elismert, akkreditált intézményként államilag finanszírozott hallgatókat is felvesznek.

Az egyes adatbázisok eltérő árképzési gyakorlata magával hozta az intézményi számok változását, sok esetben alakítását is. Volt olyan szerződés, amelynél elegendő volt az apróbb minisztériumi kutatóhelyeket egy-egy minisztériumhoz rendelve felsorolni, s csak a minisztériumi szám alapján meghatározni az intézményi számot. Az viszonylag könnyen elfogadásra került, hogy a Magyar Tudományos Akadémia egy intézménynek számítson, s ne intézetei szerint 39-nek. Az egyes kiadókkal folytatott tárgyalások során úgy tűnhetett, hogy ez egyfajta büvészkedés a számokkal, bár inkább a hazai intézményi rendszer sajátosságaiból adódó anomáliák kiküszöböléséről volt szó.

Az első három éves ciklus végén már elegendő használati statisztika állt rendelkezésre ahhoz, hogy felülvizsgáljuk az intézményeket, megnézzük, hogy valójában kinek mire van szüksége. Így számos kisebb egyházi főiskola kikerült a nagy külföldi adatbázisok kedvezményezettjeinek köréből, de továbbra is élvezzi a kisebb hazai csomagok használatából adódó előnyöket.

Számos változtatás után jelenleg a hozzáférés alapelvei a következők:

Teljes körű hozzáférést élveznek a(z)

- Magyar Tudományos Akadémia
- Állami egyetemek
- Állami főiskolák
- Egyházi egyetemek
- Minisztériumi kutatóhelyek (háttérintézmények)

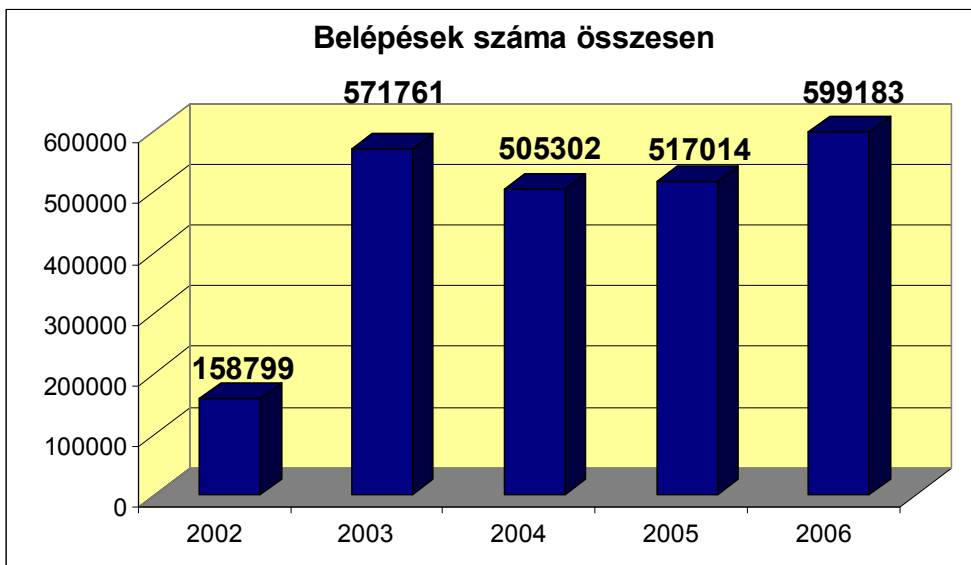
Korlátozott hozzáférést élveznek a(z)

- Alapítványi egyetemek
- Alapítványi főiskolák
- Egyházi főiskolák
- Non-profit kutatóhelyek

Az elektronikus tartalmak elérése 2001-2007 között ingyenes volt az intézmények számára. Ez az ingyenesség nem tartható fenn. Bár nem járható az az út sem, hogy az intézmények önerőből fizessék a hozzáférést, egy optimális egyensúlyt kell találni az intézményi hozzájárulás és a központi támogatás között. Ennek keretei még kidolgozatlanok, az átállás legalább négy-öt éves folyamat lesz.

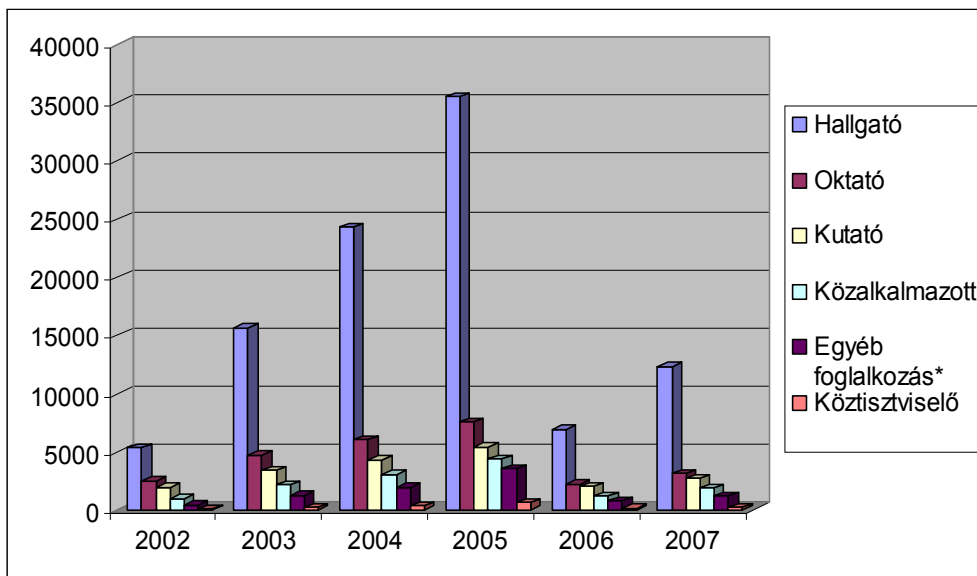
A finanszírozásba való bekapcsolódás mértéke nem függhet csak a *hallgatói létszámtól* (FTE), hiszen akkor a nagy intézményeket büntetjük a magas árral. A *használat mértéke* sem lehet egyedüli iránymutató, hiszen éppen az a cél, hogy minél többen használják az adatbázisokat, s nem büntethetjük a szakirodalmi igényt magasabb árral. Így e két mutató kombinációja alapján lehet kalkulálni az intézményi hozzájárulás mértékét.

Az EISZ összes adatbázisába a belépések száma:

Forrás: EISZ statisztika, Ács Gábor

Az EISZ felhasználóinak száma: Fontos kiemelni, hogy a 2005-ig kumulált felhasználóknak 2006-ban újra regisztrálniuk kellett.

**The Electronic Information Service (EISZ) is a national programme.
Access to scientific publications**

Ágnes Téglási

The EISZ programme, a library support in a wide sense officially started in 2001 with the aim to provide access to international scientific publications for Hungarian higher education and not-for-profit research organisations.

EISZ is based on a national licence that allows access to bibliographic databases, full-text of journals and ready reference.

The EISZ service enables access among others to Web of Science, Science Direct, PsycINFO, SpringerLink and Lecture Notes in Computer Science

The author discusses the following issues:

- The history and background of establishment, experience of other countries taken as example
- The reasons for apply a national licence
- Changes in access policy
- Issues of pricing and financing
- Paradigm shift on supply side, the growing role of e-only access
- Contradictions in advantages of e-access and business policies of suppliers
- The users of the services, full or restricted access
- Financing dilemmas